

Eric Tomas de Saint Maur

STARORIMSKI BOG MARS, NJEGOV PRVOTEN POMEN IN VZDEVKI

Summary

OLD ROMAN GOD MARS, HIS ORIGINAN SIGNIFICANCE AND NICKNAMES

Although Jupiter was a supreme roman god, Mars was for the Romans more important, because Mars accompanied them through all historical periods since the foundation of Rome until the end of the Roman Empire. Its old names were Maurs, Mavors, Ma(r)spiter, his nicknames Selvanus and Gradivus, what is all unclear to the mainstream linguists and etymologists. But we, the Slovenians can understand all of them easely, as they still live among us and there are related words like:

vor = boj, fight; graden = sessile oak, greda = construction wooden beam, les = timber, wood and after a flip = Sel-, further on pita-ti = to nourish and the like.

Zgodovinarji imajo boga MARSA za najbolj rimljanskega od vseh rimskih bogov. (1) To nas mora presenečati, saj je bil sicer JUPITER vrhovni bog rimskega panteona. Za nas, Slovence je umbrijski Jupitrov vzdevek Ařmune zelo zanimiv. Sestavljen je iz predpone ař- , kar je inačica rimske predpone AD-: k, pri, na, in -mune. Slednji izraz je zelo blizu slo-venetski besedni družini munja, munjen itn., kar pomeni strela, zadet (kot) od strele in zato munjen, prismuknjen. In res je bil rimski bog Jupiter tudi gospodar bliskov, lučal je strele in sploh je znal biti grozen z njimi. Znan je rimski pregovor: „Daleč od Jupitra, daleč od strele (munje)“. Vendar je bilo za Rimljane oboževanje MARSA pomembnejše od čaščenja JUPITRA zato, ker je bil MARS spremljal Rimljane ves čas rimljanske preteklosti.

Poglejmo kako:

prvič, izročilo ga postavlja za Romulovega očeta,
drugič, bil je bog poljedelstva in,
tretjič, bil je bog vojne.

Tako je bil vedno tesno povezan z vsemi tremi najvažnejšimi obdobji v razvoju Rima in Rimljanov:

prvič, z ustanovitvijo in razvojem “večnega mesta”,
drugič, z vsakodnevnim življenjem prednikov, v osnovi poljedelcev,
tretjič, ki so bili šele kasneje postali osvajalci.

Sam izvor imena **MARS** je zelo zanimiv in med zgodovinarji sporen. Najstarejši znani obliki imena sta **MAURS** in **MAVORS**. Drugi obliki : **MAR-S-PITER** in **MAS-PITER**, sta nastali s pristikom besede *-PITER = PATER = lat. oče, (2, 3), svn. bi rekli: Tisti, ki pita*

mladiče, tj. ki prehranjuje in skrbi za svoje otroke, glej tudi piča = hrana in - pi(ja)ča. Isto pripono najdemo tudi v imenu **JU-PI TER**.

V davnih časih je bil MARS bog podeželja, poljedelstva, kmetov, torej rasti in plodnosti, pomladne burnosti, ki se ob tem razvije in jamči dobro letino. Ta burnost se je kasneje prenesla v bojevitost in boje, saj le-ti pomenijo prepir, ravs in kavs ter tudi otipljivo nasilje, kar so, žal, boleče občutila številna ljudstva.

Marsa so imenovali tudi **SILVĀNUS** (staro **SELVĀNUS**, ki je bil kasneje postal samostojno božanstvo) ter je, kot tak, bedel nad rastjo in uspevanjem živine. Gozdovi in hribi so bili njegov dom. Splošno pa je MARS varoval poljedelstvo in bil, kot tak, npr. enačen tudi z Robigijem, ki je oteval pšenico pred rjo, snetjo (*lat.* ROBIGO). Marsu so žrtvovali različne živali: žolno, konja in volka; med rastlinami in drevesi, ki so mu bila posvečena, so: figovec, hrast, dren, lovor in fižol.

Vse te podrobnosti, skupaj z dejstvom, da je bil MARS bog pomladi, čigar najpomembnejša slava so praznovali pomladi, jasno kažejo, da je bil MARS v svoji osnovi bog poljedelstva in kmetov. Takšnega so imenovali „**GRADIVUS**“, kar naj bi, po mnenju zgodovinarjev, izviral iz besede GRANDIS = velik, odrasel, star, oz. GRANDIO, - IRE = storiti, narediti, da postane (nekaj) veliko. Prva razlaga ne zadane pomena pomladi, saj je pomlad vedno “mlada” in ji je pojem starca premo oprek, druga pa je v rabi šele od Cicera dalje, ki pa je bil prišel na svet v bistveno spremenjenih razmerah, ki so postale stvarnost šele mnogo kasneje.

Walde–Hofmannov latinski pomenoslovni besednjak (4) navaja za : **GRADIVUS**, Marsov vzdevek : ... tujka neznanega izvora ; po Nordnovi „Stari Germaniji“ ... *ilirska ali trakijaska*. Razlage ne najde.

Zanimivo vprašanje bi bilo tudi, zakaj je bil ostal Marsov vzdevek GRADIVUS ves čas nespremenjen, saj je znano, da so bili Rimljani sicer radi pritikal glas -N- pred -D- iz česar je nastalo -ND-, vendar se to pri vzdevku (potem bi se bil glasil „GRANDIVUS“) ni nikoli zgodilo, čeprav se izraz za takšen dodatek dobesedno ponuja ter bi se bilo odlično ujemalo s novo razlago vzdevka. Zgodovinski spomin in zakoreninjenost v ljudstvu sta kaj takega preprečila.

Rimljani so bili torej, čeprav so bili kasneje poljedelskega boga Marsa preuredili v boga vojne in za takšnega velja še danes, ohranili vzdevek GRADIVUS, a ga poslej razlagli z GRADIOR, GRESSUS SUM, GREDI, *st. svn.* *gre(ds)ti, grem, greš, (5) (*svn.* oblika je mehčana, zato primerjaj npr. *litovsko* gridyti = *svn.* *gred(s)ti, hoditi ali *gresti, *rus.* gredju), pač prilagojeno rimljanskim pojmom o spremenjeni in novi rabi boga Marsa, ki pa kljub temu niso pretrgali in se oddaljili od izročila, pri čemer menimo posebej burnost ter spremembe.

Tudi beseda *st. rimlj.* pitar = *rimlj.* pater = oče, ata, nam Slovincem ne more biti tuja. Kaj pa dela ptičji par z mladički v gnezdu? Pita jih, dokler ne postanejo godni in ne odletijo v samostojno življenje. Natančno to pa je tudi naloga vsakega očeta: pitati mladiče s primerno hrano. Dalje imamo pi-ti in *pi-tja, -tj- (pitje!) = zmehčano v -č-, piča = hrana. S tem je osnovna preskrba potomcev popolna. Vse to pojmovanje je neprisiljeno in popolnoma, ja, skoraj kmečko naravno.

Zdaj pa: z ozirom na znano starinskost slovenskega jezika (prej vinedskega), s številnimi inačicami v pisavi in rabi te oznake, Slovenci še danes dobro razumemo pomen besed *gradnja*, *graditi*, itn. Vsako leto stori točno to pri nas pomladna prenova. Kar je bila starka zima pomorila in uničila, pomlad zopet obudi v novo življenje, torej gradi vsako leto iz novega. A s tem še nismo končali: eno vrsto hrasta imenujemo graden, lat. QUERCUS SESSILIFLORA; koren *svn.* imena je enak *starorimskemu* korenu **GRAD-**, hkrati pa je hrast ono drevo, ki je bilo pri Rimljanih posvečeno bogu Marsu, hrastov les pa je še danes zelo cenjen v gradbeništvu.

V slovensčini še danes živi množica besed s korenskim ogrođjem **g-r-d** in različicami **k/h-r-t/d**, itn. Grad npr. postane pri baltskih Venetih gard → mesto Stari Grad je tam Stargard, celo Stargaard in npr. *angl.* garden postane po obratnem premetu zopet graden. Kar je ograjeno, je varovano: Za to skrbe pri pomembnih in odličnih osebah različni in razni varuhi, vardi, vardevarji, vardiani, guardije, guards, garde itn. Še danes imajo vrtovi ograje, včasih pa, ko je bilo divjadi in divjega rastlinja neprimerljivo več, so vrtovi **moral**i biti ograjeni, če so lastniki hoteli užiti kakšen pridelek. Na vrtovih imamo obvezno grede; grede pa imenujemo tudi trame, ki se uporabljajo - zopet pri gradnji stropov, nadstropij in streh! Vinograd je še danes vino-grad, *nř.* *nem.* npr. Wingert, kar da po premetu in mehčanju t/d w = ou *ouingred, *uingred in *vingred, kar zveni že lepo domače.

Si more kdo misliti še bolj naravno in neprisiljeno združena kmetijstvo in gradbeništvu?

Pa tudi vzdevek **SELVĀNUS** Slovcu ne more biti tuj: ko odstranimo pripono -US ostane **SELVĀN-**, S pripono -AN, ki je pri imenih pogosta, npr. Gor-an (v Skandinaviji: Gör-an), Griv-an, Žid-an, itd. Potem ko odstranimo še to pripono, preostane **SEL-**, kar pa je najbrž samo premet besede "les (Ů -leS)", kar je še dandanes ime za bujen gozd npr. Črni les, kakor tudi za samo bistveno dobrino, katero nam daje, med drugim gozd, tj. les, odlično in neprekosljivo surovino za gradnje vseh vrst, na suhem in na vodi. Mar ni imel **SELVĀNUS** svoj dom v tedaj neprehodnih lesih in hribih, polnih velikih divjih zveri, škratov, demonov in kar je še bilo takih shrhljivih bitij?

Ničesar nam ni treba privleči za lase, kar na žalost počenjajo mnogi, ki nimajo pojma o slovenskem (vinedskem) jeziku ali pa ga že vnaprej in kar povprek podcenjujejo.

Na koncu naj omenimo zanimivost, da uporabljajo celo *neindoevropski*, *altajski* Turki (6) besedi **selva**, *pragozd* in **selvi**, *cipresa* (morda zato, ker im cipresa izredno gosto krošnjo). Besedo **selva** srečamo, kako (ne)čudno, tudi v daljnem obatlantskem, **portugalskem** jeziku, s popolnoma enakim pomenom. (7) So oboji dobili to besedo od Venetov, prvi od paflagonskih in drugi od obatlantskih ??

Kratice

angl.: angleško

lat.: latinsko

nř. *nem.*: narečno nemško

rimlj.: rimljansko

rus.: rusko

st. rimlj.: starorimsko ali starorimljansko

st. svn.: staro slovensko

svn.: slovensko

Znamenja

- * beseda ali pomen ni izpričan, ampak določen po primerjalno jezikoslovni poti
- ∪ znak za premet glasov (črk) v besedi

Literatura in viri

1. New Larousse Encyclopedia of Mithology, Hamlyn, 26 izdaja, 1994.
2. Langenscheidts Taschenwörterbuch der lateinischen und deutschen Sprache, 5, Langenscheidt, Berlin - München 1967.
3. Karl Ernst Georges, Kleines lateinisch – deutsches Handwörterbuch, 7, Hahnsche Buchhandlung, Hannover - Leipzig 1897.
4. A. Walde & J. B. Hofmann, Lateinisches etymologisches Wörterbuch, Carl Winter Universitätsverlag, Heidelberg 1992.
5. Maks Pleteršnik, Slovensko – nemški slovar, I - II, Katoliška tiskarna, Ljubljana 1894-1895.
6. Langenscheidts Taschenwörterbuch der türkischen und deutschen Sprache, 3, Langenscheidt, Berlin-München 1997.
7. Langenscheidts Taschenwörterbuch der portugiesischen und deutschen Sprache, 14, Langenscheidt, Berlin - München 1981.

Povzetek

Čeprav je bil Jupiter vrhovni rimljanski bog, je bilo za Rimljane čaščenje boga Marsa pomembnejše, saj je bil Mars spremljal Rimljane skozi vsa zgodovinska obdobja, od ustanovitve Rima pa vse do konca rimljanskega imperija. Njegova stara imena so Maurs, Mavors, Ma(r)spiter, vzdevki pa Selvanus, Gradivus, kar je vse skupaj "uradnim" jeziko- in pomenoslovcem nejasno. Toda mi Slovenci jih vse razumemo, saj so vse sorodne besede med nami še danes žive, kot npr. -vor (boj), graden, greda, les s premetom = Sel-, dalje pita-ti, pitje, *pitsa, piča ipd.